

Halina Orlińska

"Freilicht Museum in Deutschland", Zeszyt 6: "Adelhart Zippelius", Hamburg 1982 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 37/1 (144), 73-76

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wodawstwie wielu państw zaczęto zwracać uwagę również i na ekonomiczny aspekt posiadania dzieł sztuki, podciągając dobra kultury pod bogactwa i zasoby naturalne państw, sankcjonując ich niezwykłe prawa do suwerennego z nich korzystania.

Myślę, że archeologów winny zainteresować dwa akty prawne dotyczące zasad przeprowadzania wykopalisk archeologicznych. Pierwszy z nich, pochodzący z 1956 r., był uchwalony w New Delhi w toku IX Konferencji Generalnej UNESCO i zawierał *zalecenia dotyczące zasad międzynarodowych mających zastosowanie do wykopalisk archeologicznych*. Zainteresowanie tą dziedziną datuje się szczególnie od lat trzydziestych bieżącego stulecia, kiedy to pleniły się niepokojąco wykopiska nielegalne. Międzynarodowa Konferencja obradująca w 1937 r. w Kairze w swej uchwale uznała je za *niezwykle szkodliwe dla interesów nauki archeologii*. Zasady aktu kairskiego sprowadziły się do trzech podstawowych punktów: ścisłego nadzoru nad polityką uzupełniania zbiorów, bezpośredniej rewindykacji przedmiotów pochodzących z nielegalnych wykopalisk, organizacji legalnej sprzedaży lub wymiany obiektów archeologicznych. Zasady aktu kairskiego powtarzają się także w zaleceniach UNESCO z 1956 r., wyznaczając dwa tory międzynarodowej współpracy. Pierwszy implikuje działanie na rzecz wszechstronnych, naukowo zorganizowanych prac wykopaliskowych, z zapewnieniem pełnego dostępu do stanowisk archeologicznych uczonym z innych państw oraz zorganizowanym instytucjom archeologicznym. Troska o naukowe rezultaty prac wykopaliskowych, będących źródłem informacji o wielu aspektach poszczególnych etapów cywilizacji, stała się motywem powia-

zania naukowych praw archeologów z ich obowiązkiem opracowywania dokumentacji przeprowadzonych prac. Zalecając umieszczenie wyraźnej wzmianki o prawach naukowych w treści umów koncesyjnych, UNESCO sugeruje równocześnie ustalenie terminów publikacji, które w swej wstępnej fazie nie powinny przekraczać dwóch lat.

Drugim niezmiernie ważnym aktem prawnym dotyczącym badań archeologicznych jest podpisana 6 maja 1969 r. w Londynie *Europejska konwencja o ochronie spuścizny archeologicznej*. Akt ten powstał w ramach prac Rady Współpracy Kulturalnej zachodnioeuropejskiej Rady Europy. Konwencja ta również kładzie bardzo silny nacisk na niebezpieczeństwo i szkody czynione w wyniku nielegalnych wykopalisk. W myśl zasad Konwencji należy dążyć w tym względzie do absolutnej hegemonii wartości naukowych i naukowej kontroli, która musi górować nad innymi interesami o charakterze ekonomicznym, kulturalnym czy prestiżowym. Hegemonia koncepcji naukowych ma odpowiadać najwyższemu celom wszystkich środków ochrony w zakresie archeologii. Myślę, że wszyscy ci, którzy zajmują się ochroną, konserwacją i przywracaniem z zapomnienia dóbr kultury społeczności swego narodu, oprócz konkretnej wiedzy fachowej winni chociażby zapoznać się z problemami prawnymi swej działalności. Znajomość tych aspektów ich pracy pomoże chyba w uświadomieniu jej służebnej roli wobec całej światowej społeczności. Dlatego książka Haliny Nieć jest lekturą, po którą warto sięgnąć.

Wojciech Wróblewski

Freilicht Museen in Deutschland, Zeszyt 6. Adelhart Zippelius. Nakładem firmy HB Hamburg, wyd. Harkscheider Verlagsgesellschaft mbh Nordstedt 1982.

Omawiana praca stanowi jeden z zeszytów serii publikowanej pod wspólnym tytułem „Bildatlas Special”: całość serii składa się 10 zeszytów, z których pięć poprzednich jest tematyczne powiązanych z krajobrazem Niemiec. Zeszyt 6 zapoczątkowuje omówienie ochrony zabytków kulturowych, których kontynuację znajdzie czytelnik w zapowiedzianych do druku zeszytach następnych¹.

W omawianej publikacji autor przekazał czytelnikowi kompendium wiedzy o muzeach skansenowych (*Freilicht Museen*) w Niemczech. Przyjmując jednolitość kulturową obu państw niemieckich autor włączył do swoich rozważań także skanseny z terenu NRD².

Celowo używam tu określenia „skansen” lub „muzeum skansenowe”, terminu dotychczas powszechnie używanego w terminologii polskiej, a tym samym jednoznacznego. Dyskusje prowadzone w kregach fachowych nad zastąpieniem go terminem o źródłosłowu polskim (np. muzeum kulturowe) nie doprowadziły — jak dotąd — do ostatecznych ustaleń. Proponowane określenia nie odpowiadają powszechnie używanemu obecnie „muzeum na wolnym powietrzu” (*Open Air Museum* w strefie językowej angielskiej i *Freilicht Museum* w strefie językowej niemieckiej)³ dla tego rodzaju zbiorów.

Praca składa się z dwóch części. W części pierwszej omawiane są zagadnienia metodyczne, organizacyjne i rekonstrukcji technicznej (przeniesienie obiektu i jego renowacja). Autor stara się odpowiedzieć na pytanie — czym jest skansen, jak winna być dokonywana selekcja zbiorów, a następnie ich upowszechnianie. Część druga obejmuje wykaz wszystkich skansenów na obszarze obu państw niemieckich z podaniem bardziej szczegółowej charakterystyki (obszar, liczba obiektów, charakter obiektów itp.). Można ją traktować jako przewodnik po niemieckich muzeach skansenowych.

Muzea skansenowe w ujęciu autora nie są muzeami specjalnymi, lecz tylko jedną z wielu grup wielkiej rodziny muzeów historii kultury narodowej. Przedmiotem ochrony jest budynek łącznie z jego otoczeniem i wyposażeniem. Dla określenia właściwości przypisanego skansenom autor posługuje się definicją sformułowaną w 1972 r. przez Europejskie Stowarzyszenie Muzeów Skansenowych, według której jako muzea skansenowe uważa się zbiory porządkowane w sposób naukowy lub pod kontrolą naukową, stanowiące zbiór czołoci przedstawiającej formy osadnictwa, budownictwa mieszkaniowego i zabudowy gospodarczej usytuowanej w otwartym terenie. Oznacza to tradycyjne powiązanie skansenów z zabudową wiejską. Korzystając jednak z pojęcia *Freilicht Museum* autor włącza tu również zabytki o innych treściach (przemysłowe i archeologiczne).

Skanseny nie należą do muzeów architektury w pełnym tego słowa znaczeniu, są tylko nagromadzeniem zabudowy dla celów porównawczych historii ludowego budownictwa i techniki budowlanej. Elementem zasadniczym ekspozycji jest przedstawienie budynków w takiej postaci, w jakiej były użytkowane, w *mikrokosmosie domu i dziedzińca każda rzecz i każdy przedmiot winny znajdować się w tym miejscu, w którym przypisana była im funkcja w okresie poprzedniego użytkowania*. Do skansenów wprowadza się również budynki uzupełniające, ale związane bezpośrednio z życiem wsi (kaplice, kościoły, wiejskie warsztaty rzemieślnicze, szkoły, świątki i krzyże przydrożne oraz krzyże nagrobne). Pojęcie „wiejski” obejmuje także mieszkających na wsi wyrobników i robotników rolnych — a więc i miejsca przez nich zamieszkałe.

Podporządkowanie muzeów skansenowych pojęciu „muzeum na wolnym powietrzu” dało asumpt autorowi do włączenia muzeów określonych tu umownie jako spe-

¹ Zeszyt 7 — *Brücken*, zeszyt 8 — *Seen*, zeszyt 9 — *Burgen*, zeszyt 10 — *Parks und Gärten*.

² Por. załączona mapa.

³ W pracy *Muzea Skansenowskie w Polsce* (PWRiL, Po-

znań 1979), użyte są różne nazwy własne, jak: „Park Etnograficzny”, „Muzeum Wsi”, „Muzeum Budownictwa Ludowego”, ale jako ogólną nazwę w tytule przyjęto „muzea skansenowskie”.

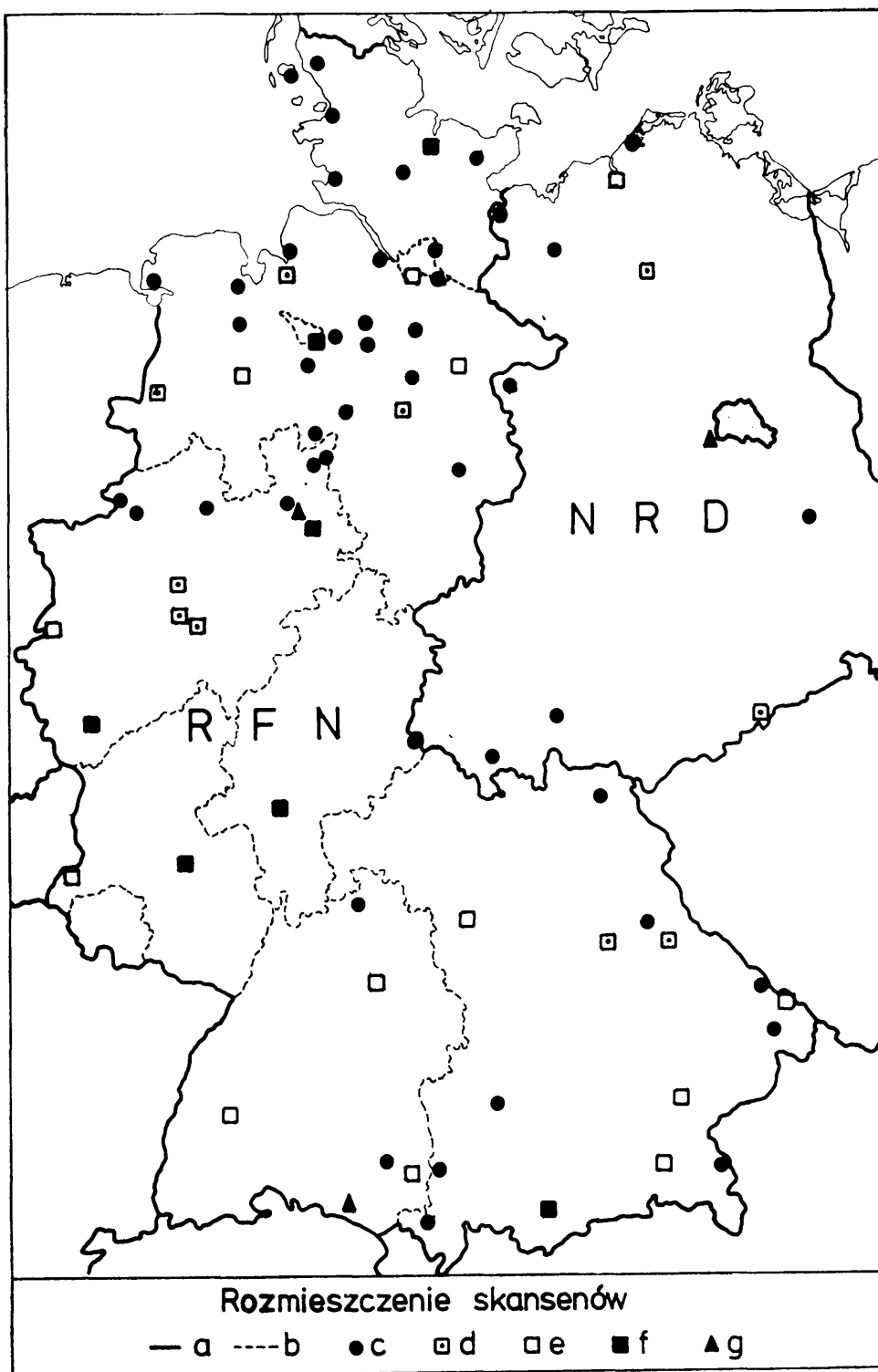
cialistyczne, tj. związane z rozwojem przemysłu, rzemiosła, przetwórstwa surowców, do tej samej grupy. Takie podejście jest w pewnym sensie niezgodne z punktu widzenia szkoły anglosaskiej, według której zabytki przemysłu wyodrębnia się jako należące do „archeologii przemysłu”, zajmującej się nie tylko samym obiektem zabytkowym, ale również środowiskiem pracy człowieka z tym zabytkiem związanym. Zgodnie ze spisem szczegółowym wymieniono 80 skansenów (70 w RFN i 10 w NRD). Podzielić je można na trzy grupy:

- budownictwa wiejskiego z przynależnym rzemiosłem (59 —RFN, 9 — NRD),
- muzea specjalistyczne o tematyce związanej z rozwojem przemysłu, żeglugi i wydobywaniem surowców (8 — RFN, 1 — NRD),
- skanseny archeologiczne (3, w tym 1 w Berlinie Zach.)

zawierające rekonstrukcje na podstawie wykopalisk obiektów budownictwa prehistorycznego i wczesnohistorycznego.

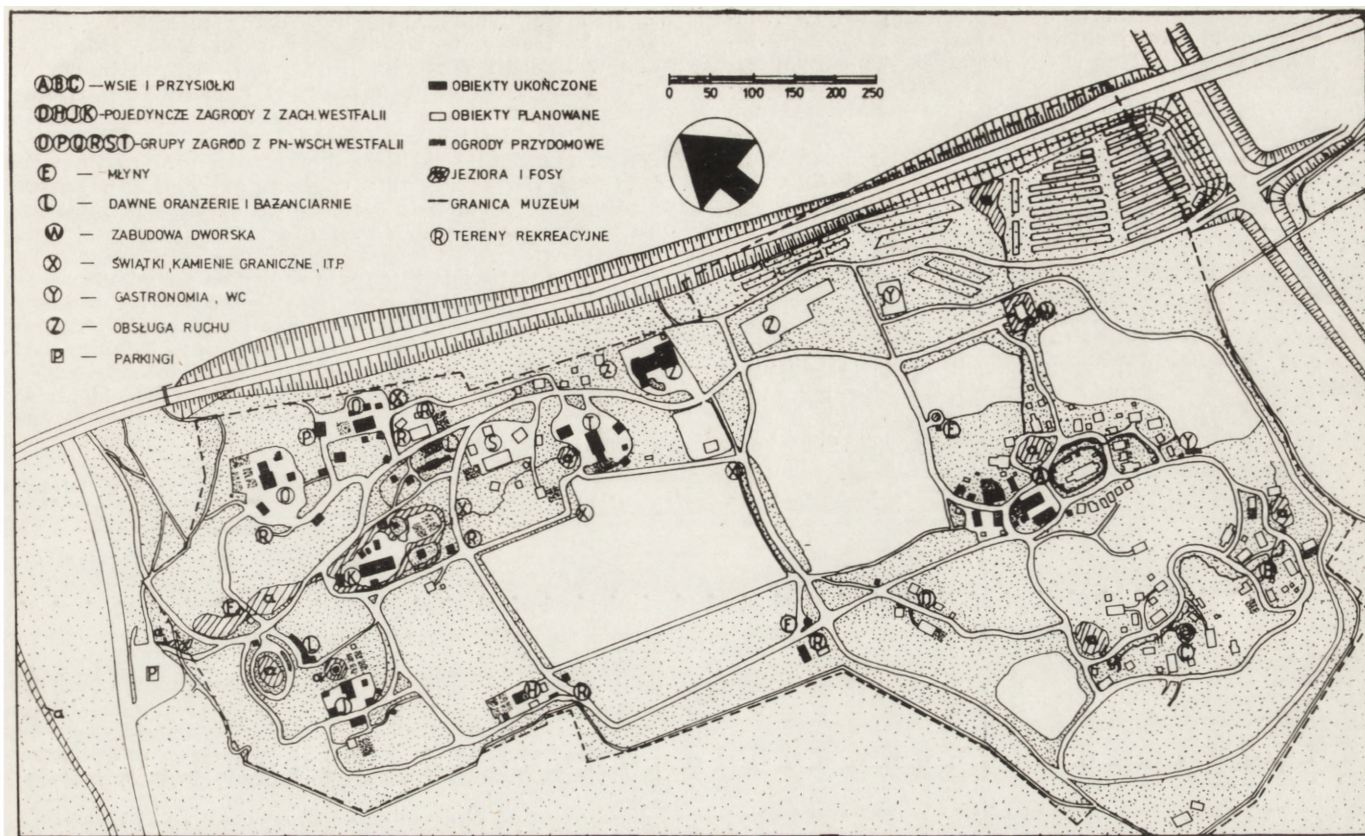
W zależności od reprezentatywności zbiorów pochodzących z danego obszaru, rejonu krajobrazowego i krainy, wyodrębniono skanseny lokalne, regionalne i centralne. Skanseny lokalne — będące na ogół pod opieką miejscowych organizacji społecznych, z nielicznymi wyjątkami osób prywatnych — obejmują niewielkie zespoły budynków pochodzących z danej miejscowości lub najbliższej okolicy. Stanowią one dowód lokalnej tożsamości.

Skanseny regionalne reprezentują odmienności krajobrazowe, różnorodność kulturową i techniki budowlanej regionu. Wykazują związki lub różnice kulturowe między poszczególnymi miejscowościami, jak też mogą

1. Rozmieszczenie skansenów:
a — granica państwa, b — granica krajów związkowych w RFN,
c — skanseny lokalne, d — skanseny specjalistyczne, e — skanseny regionalne, f — skanseny centralne, g — skanseny archeologiczne

2. Plan rozmieszczenia zabudowy w muzeum centralnym w Detmold (Westfalia). Skansen ten, największy na terenie RFN i NRD, założony został w 1960 r.; powierzchnia jego wynosi 80 ha, dotychczas przeniesiono 73 obiekty, zakłada się przeniesienie 170 obiektów

wskazywać na powiązania z regionem sąsiednim. Wewnętrzny układ sprowadza się do podziału na małe zespoły, reprezentowane dla mniejszych jednostek krajobrazowych lub przestrzennych. Skanseny te prowadzą badania naukowe i dydaktyczne. Są na ogół pod zarządem władz regionalnych lub wchodzą w skład sieci muzeów danego obszaru (13 — RFN i 1 — NRD).

Skanseny centralne — jak dotychczas — wykształciły się w pięciu krajach związkowych. Stanowią samodzielne placówki badawcze, ich powierzchnia sięga 20—80 ha, z przewidzianą liczbą obiektów od 70 do 170. Mają charakter krajowy (w znaczeniu krajów związkowych) o pełnej reprezentatywności zabudowy z różnych regionów krajobrazowych i regionalnej odmienności kulturowej oraz związków z krainami sąsiednimi. Obecnie jest ich 6 (RFN); pozostają na ogół pod zarządem władz krajowych. Trójstopniowy podział najlepiej funkcjonuje w Westfalii, gdzie są dwa skanseny centralne.

Skanseny centralne i częściowo regionalne obecnie są w stadium rozwoju; ogólną docelową liczbą budynków mają wyznaczoną proporcjonalnie do zajmowanego obszaru.

Do najciekawszych skansenów budownictwa wiejskiego należy muzeum w Alt Schwerin w NRD, przedstawiające historię rozwoju rolnictwa; jest ono włączone do obszaru osiedla spółdzielni produkcyjnej.

Bardziej szczegółowego omówienia wymagają skanseny specjalistyczne, jako muzea, których zakładanie i funkcjonowanie związane jest z współczesną problematyką muzealnictwa. Jest ich 9 (8 — RFN i 1 — NRD); tylko jedno powstało w 1960 r. (udostępnienie pierwszej części w 1973 r.), a w jednym — Luisenhütte — obiekt huty został zabezpieczony jeszcze w latach trzydziestych, zaś otwarcie nastąpiło w roku 1950. Jest to najstarszy obiekt hutniczy w Europie Zachodniej, w pełni wyposażony w dawne urządzenia wielkopieczowe. Pozostałe muzea powstały w ubiegłym dziesięcioleciu.

Oprócz wspomnianej wyżej huty w Balve (Nadrenia-Westfalia) powstało w tym samym kraju związkowym

muzeum rzemiosła i techniki, obejmujące okres preindustrialny i wczesnego uprzemysłowienia (1960 r.). Obecnie znajduje się w nim około 40 obiektów, a przeniesienie 30 dalszych spodziewane jest w następnych latach. Natomiast w Dortmundzie w 1980 r. założono muzeum przemysłu, obejmujące okres od połowy XIX w., okres rewolucji przemysłowej, aż po czasy bezpośredniego powojenne (po drugiej wojnie światowej). W Bawarii znajdują się dwa tego typu muzea, w Theuern — muzeum górnictwa i przemysłu i w Röth Hillstett — muzeum rzemiosła.

W Dolnej Saksonii znajdują się również dwa muzea, ale związane wyłącznie z eksploatacją surowców. W Wietze założono (w 1970 r.) muzeum wydobywania ropy, a w Geeste-Gross Hesepe muzeum wydobywania i przetworstwa torfu. W tym ostatnim wypadku, niezależnie od nagromadzenia maszyn i sprzętu wydobywczego, prowadzi się prace mawadniające dla przywrócenia charakteru krajobrazu torfowisk łącznie z charakterystycznym dla tego obszaru osadnictwem.

W NRD — w Górach Harcu zorganizowano muzeum pokazujące tradycyjny sposób wyrobu przedmiotów z drewna, głównie zabawek. Stanowi ono filię muzeum zabawek znajdującego się na tym samym obszarze.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że skanseny specjalistyczne rozmieszcza się na terenach reprezentatywnych dla rozwoju danej gałęzi przemysłu lub rzemiosła.

Początek budownictwa skansenowego przypada na koniec XIX w. w regionie północnym. Należy przypuszczać, że pozostaje to w związku z założeniem pierwszego skansenu w Europie — w Sztokholmie w 1891 r. Wiadomość o tym fakcie z pewnością dotarła poprzez Danię do sąsiedniego Szlezwillku i na jego obszarze w 1899 r. powstał pierwszy skansen niemiecki w Husum, w którym znajduje się jeden z najstarszych domów mieszkalnych (1642). W kolejnych latach zakładanie nowych skansenów ograniczało się w dalszym ciągu do terenów północnych. Jeszcze w 1939 r. na ogólną liczbę 20 skansenów tylko 4 znajdowały się w Niemczech Środkowych, pozostałe — w Szlezwillku i Dolnej Saksonii.

Wszystkie skanseny założone do pierwszej wojny światowej zachowały swój charakter małych skansenów lokalnych. Z 11 powstałych w okresie międzywojennym tylko dwa rozwinęły się do poziomu skansenów regionalnych. Bezpośrednio po drugiej wojnie światowej ruch skansenowy zamari. Niemniądle odrodzenie zaczęło się w latach pięćdziesiątych, ale właściwy rozwój muzealnictwa skansenowego przypadł na lata sześćdziesiąte. Od tego czasu powstało ponad 40 muzeów skansenowych różnej wielkości. Na ogół są to skanseny większe powierzchniowo i o większej liczbie obiektów. Początkowa idea z czasem tylko zachowania starego budownictwa wiejskiego przekształciła się w szeroki ruch mający na celu zachowanie elementów dawnego krajobrazu. Nowo powstałe skanseny, o większej powierzchni, wprowadziły na swój teren uprawy dawnych roślin, tradycyjne ogrody warzywne, ogrody zielarskie i tradycyjne sady. Udokumentowany wiek budynków dotyczy tylko nieznacznej liczby obiektów. Jako najstarszy obiekt w Niemczech podaje się dom z 1367 r. w skansenie Bad Windskeim (Bawaria).

Z XVI w. wymienia się dwa domy mieszkalne, jeden z około 1500 r. w Kürnbach i drugi z ok. 1550 r. — oba w Badenii Wirtembergii. Do najstarszych budynków zalicza się również dwa budynki mieszkalne w Dolnej Saksonii w skansenach Wyk (1617) i najstarszym skansenie niemieckim Husum (1642). Oprócz tego w skansenie Münster znajduje się dom młynarza z 1619 r. (Północna Nadrenia Wirtembergia), a w skansenie Tilling najstarsza zachowana szkoła z 1670 r. (Bawaria). Jest również kilka budynków z XVIII w. i niektóre z pierwszej połowy XIX w.

Załączone w tekście ilustracje w liczbie ponad 100 (wszystkie kolorowe na znakomitym poziomie technicznym) zdają się wskazywać na późniejsze pochodzenie obiektów w skansenach. Po utracie swoich wartości funkcjonalnych w XX w., a zwłaszcza w drugiej połowie XX w. zabudowa wiejska z poprzedniego okresu zaczęła szybko zanikać i stąd stała się przedmiotem ochrony, co spowodowało dynamiczny rozwój skansenów.

Halina Orlińska

PRZEGLĄD ZAGRANICZNYCH CZASOPISM KONSERWATORSKICH

PAMÁTKY A PŘÍRODA. Wyd. Státní ústav památkové péče a ochrany přírody w Pradze w wydawnictwie „Panorama” na zlecenie Ministerstwa Kultury ČSR. Ukazuje się dziesięć razy w roku.

Rocznik 6 (1981)

Zeszyt 1, stron 64, ilustracje

D. Kouřilová, *Stavební vývoj zámku Hradec nad Moravicí* (Przemiany budowlane zamku Hradec nad Moravicí), ss. 1—17. Problemy związane z konserwacją zamku Hradec nad Moravicí, w skład którego wchodzi dwa obiekty: Zamek Biały, starszy, oraz Zamek Czarny pochodzący z końca XIX w. Analiza historyczna kompleksu, problemy budowlane, zwłaszcza zabezpieczenia statycznego. Rola ikonografii w pracach konserwatorskich.

J. Herout, M. Heroutová, *Ikonografie stavebních památek, její vyhledávání a evidence* (Ikonografia zabytków budownictwa — poszukiwania i ewidencja), ss. 18—27. Znaczenie ikonografii w ochronie zabytków. Cenny materiał porównawczy, nierzadko jedyne źródło wiedzy o obiekcie.

M. Vlček, *K restaurování a rekonstrukci perlového hasičstevního-lobkovického oltáře* (W kwestii konserwacji i rekonstrukcji perłowego ołtarza haszkiejstevního-lobkowieckiego), ss. 28—31. Jeden z najcenniejszych zabytków europejskiego rzemiosła artystycznego (haftu) pochodzący z XVI w. Historia obiektu i problemy związane z jego konserwacją oraz rekonstrukcją brakujących fragmentów.

Streszczenia w jęz. rosyjskim, niemieckim i francuskim.

Zeszyt 2, stron 64, ilustracje

Z. Knoflíček, *Vstupní historická expozice Horšovský Týn* (Wystawa historyczna w Horszowskim Tynie), ss. 65—67. Artykuł omawia walory ekspozycji w zamku, która prezentuje dzieje miasta-rezerwatu zabytkowego. Walory ideowe i artystyczne wystawy.

J. Petruš, *Činnost Hanuše Schweigra v Bystřici pod Hostýnem, příspěvek k modernizaci metod památkové péče a ochrany přírody* (Działalność Hanusza Schweigera w Bystrzycy pod Hostynem. Przyczynek do problemów modernizacji metod ochrony zabytków i przyrody), ss. 68—73. Badania nad pracami H. Schweigera są dla autora artykułu punktem wyjścia do rozważań ogólnych na temat dokumentowania zabytków dla dalszych prac badawczych.

Z. Knoflíček, *Nová instalace v Lokti nad Ohří* (Adaptacja wnętrza zamku w Lokti nad Ohřem), ss. 74—78. Muzeum wnętrza w zamku Loket. Prezentacja prowadzonych tam prac i przygotowania obiektu dla zwiedzających.

A. Novák, *Otázky konzervace maleb v exteriéru* (Problemy konserwacji malarstwa ściennego znajdującego się na powietrzu), ss. 79—88. Rekonstrukcja malarstwa iluzjonistycznego na domu nr 40 na Placu Pokoju (Namiesti Miru) w Jihlawie. Fragmenty malarstwa były zidentyfikowane w czasie prac badawczych w 1977 r. Problemy techniczne związane z konserwacją, a będące wynikiem trudnych warunków mikroklimatycznych miasta. Metoda reprodukcji.

J. Bukovský, *Staré tržiště v Rouenu a jeho prostorová rehabilitace* (Dawny Plac Targowy w Rouen i jego przestrzenna rehabilitacja), ss. 89—93. Artykuł poświęcony jest problemom rewolucyjnej historycznego centrum miasta, a zwłaszcza Placu Targowego z zachowaniem jego funkcji w strukturze staromiejskiej.

Recenzje, ss. 94—95.

Informacje, s. 95.

Streszczenia w jęz. rosyjskim, niemieckim i francuskim.

Zeszyt 3, stron 64, ilustracje

V. Špaleta, P. Zatloukal, *Moderní architektura v Přerově* (Nowoczesna architektura w Przerowie), ss. 129—140. Artykuł przedstawia nowoczesną architekturę Przerowa, centralnego miasta środkowych Moraw. Prezentacja dokonań z lat dwudziestych i trzydziestych naszego wieku. Omówienie projektów J. Polaška, B. Fuchsa, L. Špalety.

J. Bukovský, *Archeologická památka a vyznačení její půdorysné skladby* (Zabytek archeologiczny i określenie jego struktury przestrzennej), ss. 141—147. Problemy badań archeologicznych. Wyznaczenie planu obiektu in situ pomaga w umiejscowieniu zabytku (jego relikwów) w naturalnym środowisku. Zabezpieczenie terenu.

M. Nováková-Skalická, *Historismus v umění vyšivaček 19. století na státním zámku v Rájci* (Historyzm w sztuce haftu XIX w. w kolekcji muzeum na zamku w Rajci), ss. 148—150. Artykuł omawia problemy związane z konserwacją obicia mebli (20 krzesel i trzech ław trójdzielnych). Historia obiektów, analiza i opis tkanin. Metody zabezpieczenia.

Kronika, ss. 151—156.

Recenzje, ss. 156—159.

Streszczenia w jęz. rosyjskim, niemieckim i francuskim.

Zeszyt 4, stron 64, ilustracje

Zeszyt w całości poświęcony działalności czechosłowackiego komitetu ICOMOS w 15-lecie założenia. 15 lat ICOMOS, Rezoluce ze slavnostního zasedání československého komitétu ICOMOS dne 8.10.1980 v Praze